

relationships in the team. Interactive methods of students' education as one of pedagogical requirements of the professional self-consciousness formation are offered in this article.

Keywords: *interactive, interactive teaching technology.*

Бондаренко Ольга Володимирівна – кандидат медичних наук, доцент кафедри образотворчого мистецтва та професійної майстерності Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Луганськ, Україна)

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент С. А. Шпетик

УДК 373.2.014(477.62), „196/199”(043.3)

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ СІМ'Ї (Історико-педагогічний аспект)

В.М.Вакуленко

На засадах етнопедагогіки досліджено історико-педагогічний аспект ціннісних орієнтацій української сім'ї в контексті аксіології. Доведено, що сімейні цінності є фундаментом громадського суспільства. Найбільш стійким, соціально й духовно значущим елементом у національному вихованні особистості виявилась українська сім'я. Вона зберегла тисячолітню культуру народу, з глибин якої проглядається її етногенез. У нелегкій боротьбі вижила національна ідея народу, яка є основою творення змісту сімейного і соціального виховання дітей в нових умовах України.

Ключові слова: *сім'я, цінності сімейного життя, національні цінності, громадські цінності, громадське виховання.*

Здійснення виховання підростаючих поколінь в кожного народу завжди відбувається принаймні на двох взаємозалежних основах. З одного боку, це генетично й історично зумовлено психічним, психофізіологічним та культурологічним складом характеру, темпераменту, волі й практичної діяльності людей як представників конкретного народу, що виражається в певній типології менталітету. Це яскраво виявляється в здатності народу дотримуватись своїх звичаїв, традицій, обрядів, тобто всього того, що зветься національною культурою. Складовою цієї культури є етнопедагогіка як певна сукупність звичаєвих правил і норм виховання дітей. З іншого боку, це конкретні соціально-педагогічні умови життя народу, які часто бувають антагоністичними щодо національної культури, етнопедагогіки. Такі умови, якщо вони ще й тривалі в історичному часі, згубно впливають на менталітет народу, часто руйнують його душу, підривають волю й прагнення до самовдосконалення, саморозвитку, здатність до самовираження та самозбереження своєї національної неповторності. Соціально-педагогічні умови життя народу тільки тоді виконують свою благодійну функцію, коли вони забезпечують самодостатній розвиток національних культур та поступове й добровільне засвоєння культурних систем інших народів, тобто не порушують еволюційного, інтегративного характеру взаємозближення, взаємопроникнення й взаємозбагачення культур різних народів.

Проблема цінностей була актуальною у різні періоди розвитку суспільства і мала конкретні орієнтації. Вона вперше відображена у працях Сократа (поставлене запитання „Що є благо?“), мудрості українського народу (мати Бога в серці), творах Г. Сковороди (філософія серця), творчості В. О. Сухомлинського («Серце віддаю дітям», «Серце родини») та у працях інших провідних філософів, соціологів, педагогів, психологів різних епох. У науковій літературі автори по-різному визначають поняття „ціннісні орієнтації“. Значна кількість науковців (А. Юнусов, Х. Шайхова, В. Тугарінов та ін.) зводять це поняття насамперед до сукупності установок на ті чи інші соціальні цінності й життєві цілеспрямовання особистості. На думку С. Аваліані, ціннісні орієнтації зумовлені існуванням ідеалу, що перебуває поза нашою свідомістю [1, с 32]. І. Мартинюк репрезентує ціннісні орієнтації як індивідуальне ставлення до матеріальних, соціальних і духовних благ, а також як компонент структури особистості, який спрямовує її помисли та

відчуття у процесі соціалізації [8, с 18]. А. Здравомислов розглядає ціннісні орієнтації як елемент саморегуляції особистості, котрі не тільки регламентують засоби раціональної поведінки, але й впливають на структуру свідомості, спрямовують волю, пам'ять, інтелектуальний розвиток [6, с 202]. Ціннісна орієнтація – це спрямованість особистості на засвоєння певних цінностей для задоволення своїх потреб, у ціннісних орієнтаціях цінність виконує роль своєрідного орієнтира і відповідного регулятора поведінки й діяльності людини в предметній і соціальній дійсності. О. Івахненко [7] вважає, що ціннісні орієнтації – це сукупність ціннісних настанов особистості. На його думку, ціннісні орієнтації виконують такі функції: фіксують реальний зв'язок між свідомістю молодої людини й навколишнім світом; регулюють виникнення вольової поведінки; впливають на мотивацію поведінки в конкретній ситуації; детермінують виникнення нових цінностей.

Умови, в яких перебуває нині українське суспільство, детермінуються двома довготривалими історичними процесами. По-перше, це перебування протягом багатьох століть українських земель у складі кількох європейських держав (Росії, Польщі, Австро-Угорщини, Румунії) на правах колоній. Національне і соціальне гноблення було настільки сильним, що часто спричиняло збройний спротив, а загалом же підривало економічні, соціальні, культурні й духовні корені українського народу. А це не тільки позначалося на процесі українського державотворення, вироблення освітньої політики, яка формувала б певний етносоціальний зміст, звичайно ж, на засадах гуманізації відносин між людьми, а й призводило до нівеляції українського народу, знижувало його культурологічні та освітні потенції. Послугуючись тією чи тією освітньою системою, українське суспільство не виявляло велику до них прив'язаність. Воно брало лише те, що було краще для своєї психології та організаційних зручностей. Так виникли школи, академії, колегіуми, які за своєю науковою й організаційною сутністю завжди були на рівні європейської освіти. В них же найбільше виявлявся український дух спротиву до чужинецького насилля (Острозький колегіум, Києво-Могилянська академія, численні братські школи, церква). По-друге, життя народу в колоніальних умовах, залежно від усієї соціально-культурної системи, держав-метрополій із яскраво вираженим антиукраїнським ставленням, набирало багато в чому асиміляційних форм. Усе це створювало досить сприятливі психосоціальні умови для

повільної зміни менталітету українського народу, а за тим і ставлення до певних соціальних ідеалів, цінностей та орієнтирів національного самозбереження, самовираження та самоідентифікації.

Найбільш стійким, соціально й духовно значущим елементом у національному вихованні особистості виявилась українська сім'я. Вона зберегла тисячолітню культуру народу, з глибин якої проглядається його етногенез. У цій нелегкій боротьбі вижила національна ідея народу, яка є основою творення змісту сімейного і соціального виховання дітей в нових умовах України.

Мета статті – здійснити дослідження історико-педагогічного аспекту питання громадського виховання молоді на засадах етнопедагогіки в контексті аксіології. Довести, що сімейні цінності є фундаментом громадського суспільства.

Сім'я — основана на шлюбі або кровній спорідненості група людей, члени якої зв'язані спільністю побуту, взаємною допомогою і моральною відповідальністю. Це поняття визначається в українській мові також словом родина. Водночас родиною може називатися і спорідненість кількох сімей, що живуть окремо (батьків і дітей, братів, сестер, дядьків та ін.).

Як низова ланка суспільної організації сім'я виконує надзвичайно важливі соціальні й етнокультурні функції, що зв'язують її з усіма сферами людської життєдіяльності. Тому вона становить об'єкт пильної уваги різних наук (соціології, демографії, економіки, медицини, права тощо). Кожній із цих дисциплін властивий свій підхід і основні аспекти вивчення сім'ї. Для етнографії головним предметом є дослідження тих функцій, що належать сім'ї у відтворенні етносу, вихованні її членів, створенні певних культурно-побутових стереотипів, у плеканні та міжпоколінній передачі етнокультурних традицій. Етнографічні дослідження допомагають пізнати внутрішній механізм шлюбно-сімейних відносин, їх історичний характер, соціально-економічну зумовленість і, головне, віками накопичений досвід сімейної культури, її якісні здобутки, ціннісні пріоритети й орієнтири. Особливо важливе вивчення стану і процесу змін сучасної сім'ї, аналіз її негативних, кризисних аспектів і явищ, які потребують оздоровлення.

Для інституту сім'ї характерні спільні загальнолюдські визначальні риси, зокрема, основні функції: відтворення етносу — народження дітей і їх виховання (соціалізація); економічно-виробнича функція, по-своєму

пов'язана з домашнім господарством; інтимно-психологічна: плекання і підтримання особливих взаємин між подружжям, батьками і дітьми, між дітьми; культурно-репродуктивна: міжпоколінна передача трудових навиків, характерних рис і культурно-побутових традицій народу.

Водночас у кожного народу сімейна сфера життя позначена і певними особливостями історичного буття, соціально-економічного, політичного і культурного розвитку, національного характеру, має специфіку культурно-побутових традицій тощо. Етнічно-специфічні особливості, традиційна сімейно-побутова культура українського народу, на жаль, вивчені ще недостатньо.

З дослідницького погляду радянської етнографії майже зовсім були усунуті питання історичного значення української сім'ї у збереженні та розвитку визначальних рис народу, мови, етнічної самосвідомості, морально-етичних засад і культурно-побутових традицій. Адже здавна, зокрема після втрати Україною державності, зруйнування її політичних і військових структур (Запорозької Січі, Гетьманщини), в умовах інтенсивної денаціоналізації освітнього і церковного життя сім'я поряд із сільськими та міськими громадами, громадськими і релігійними організаціями, братствами належала до тих основних бастионів, де плекалися і захищалися етнічна свідомість, мова й інші складові традиційної культури народу. Зі сфери дослідження останніх десятиліть випали і виробничо-трудова функції української селянської сім'ї. Йдеться про величезний масив тісно пов'язаної із сім'єю традиційної виробничої культури, в атмосфері якої впродовж багатьох віків виростили і виховувалися численні покоління українського народу — класичного землеробського і хліборобського етносу.

Важливе пізнавальне і практично прикладне значення має етнографічне вивчення багатовікового досвіду народу, пов'язаного з іншими функціями сім'ї, зокрема виховними.

Дослідники слов'янської старовини, історії Київської Русі-України і руських князівств XII—XIV ст. неодмінно торкаються і питання сімейного побуту наших давніх предків — протоукраїнських племен східних слов'ян. Аналіз доступних джерел з того часу розкриває, безумовно, не все стосовно шлюбно-сімейних відносин. Дещо доповнюють твори давніх верств фольклору, які дійшли до нашого часу, обряди. Так, скажімо, небезпідставна думка, що особливе місце і першорядна роль матері в українських і білоруських народних весільних

обрядках, обрядових піснях — не просто вираз шани до матері, а відгомін давньої сімейної системи матріархату, коли діти належали лише матері, коли її прерогативою було виховання і вирішення їхньої долі, віддачі-продажі дочки в чужий рід тощо. У народних обрядах, обрядових піснях збереглися сліди давніх дохристиянських звичаїв одруження як договору між родами чи захоплення нареченої силою — умикання. Це підтверджують і відповідні літописні згадки, в яких йдеться про те, що поляни мали шлюбний звичай ("брачный обычай имяху"), брали собі жінку, попередньо домовившись з нею, а в родимичів і в'ятичів шлюбів не було ("брати не бываху") — жінок вони захоплювали під час ігрищ між селами ("схожахуся на игрища, на плясанья... й ту умыкаху жены себе").

Сімейні відносини княжої Русі мали патріархальний характер. Вони регулювалися і традиційними звичаєво-правовими установками, яких дотримувалися особливо у простонародному середовищі, і чинним княжим законодавством, а після запровадження християнства на Русі — й церковними уставами. Справам сім'ї приділялася велика увага, зокрема, в "Руській правді". Отже, вже у княжий період сім'я була тією соціальною клітиною, де розвивався духовний і матеріальний зміст життя людини. Високий статус сім'ї засвідчує і возвеличення її в давніх обрядових піснях.

У наступні століття писані закони стосовно сім'ї зазнавали певних змін відповідно до діючого законодавства держав, якими була поневолена Україна (наприклад, "Литовського статуту" — юридичного кодексу Великого князівства Литовського, законодавства Польської Речі Посполитої, Угорського королівства, магдебурзького права в містах Російської держави, Австрійської імперії тощо). Але основним регулятором сімейних справ залишалося давнє звичаєве право — неписані народні традиційні норми, з якими у багатьох випадках змушені були рахуватися і церква, і державні правові установи.

В писемних історичних і правових джерелах, судових актах, творах письменників епохи феодалізму збереглося чимало відомостей про різні аспекти сімейного життя в Україні: вибір пари, форми шлюбу, місце, функції, обов'язки чоловіка і жінки в сім'ї, виховання дітей, внутрісімейні взаємини, чоловічу та жіночу невірність, розлучення, нагляд громади, церковних і світських властей над сім'єю, покарання за порушення ustalених традицією і законом норм поведінки. В загальному все це характеризується рисами, властивими феодальній сім'ї й інших

європейських народів. Водночас складна суспільно-політична історія українського народу, етнічні особливості його психіки і характеру не могли відповідно не позначитися на різних сферах його життя, в тому числі сімейного.

Особливо тяжко відбивалися на українській сім'ї постійні татаро-турецькі напади, часті війни, польсько-шляхетське поневолення, колоніальна експансія російського царизму, боротьба проти соціального і національного поневолення. В цих умовах порушувалися нормальне існування і функціонування тисяч сімей, масове відлучення від повсякденного господарського і сімейного життя чоловіків, зокрема, в козацькі часи, руйнування сімей внаслідок загибелі, полонення батька, матері, сина, дочки, братів, сестер та ін. Саме крізь призму трагедії сім'ї показує народна пісня історичну недолю українського народу.

Мотиви насильної розлуки "сина з отцем-матір'ю", "брата з сестрою", "мужа з вірною жоною", "діток маленьких з отцем-матінкою" часто звучать в українських історичних піснях і думках. У невольницьких плачах поряд з тугою за рідним краєм, тихими водами, ясними зорями однією зі змістових домінант є прагнення "бідних невольників" повернутися до "отця, до неньки, до родини сердешної.

Історичними обставинами зумовлено і виховання дітей в українській сім'ї, прищеплення їм не лише трудових навиків, а й воїнських умінь, здатності боронити себе, рідну землю від ворогів, а також винятково важливе становище жінки в сім'ї, котрій часто доводилось виконувати також обов'язки чоловіка. Історичні матеріали засвідчують, що навіть в умовах давньої патріархальної сім'ї, себто верховенства в ній батька, чоловіка — жінка виступає як першорядна особа в сім'ї. Це утверджувалося і традиціями народного звичаєвого права, які хоч і освячували підлеглість жінки чоловікові, але заперечували нерівноправність, зловживання, передбачали право жінки на майно сім'ї та ін. Вже у давніх українських народних колядках йдеться про те, що жінка з чоловіком "радоньку радить", а коли він у далекій дорозі — керує господарством, "по двору ходить, ключами дзвонить", збирає мито, гостей приймає, виховує дітей.

Народні звичаєво-правові установки утверджували чистоту і цілісність сім'ї, любов і шанобливе ставлення до батьків, піклування про дітей і їхнеповноцінне виховання, засуджували подружню невірність і будь-які інші порушення традиційних морально-етичних засад сімейного

співжиття. Прогресуюча феодална нівеляція людської особистості, що на Україні була пов'язана особливо з наступом кріпосництва, зруйнуванням Запорозької Січі, ліквідацією Гетьманщини, розгулом сваволі іноземних поневолювачів, негативно позначилася і на сімейному житті, ставленні до його традиційних ціннісних категорій.

Посилений процес порушення устоїв сімейного побуту, послаблення внутрісімейних і родинних зв'язків, взаємин, зниження морально-етичних критеріїв оцінки поведінки і взаємин у сім'ї простежується на багатому матеріалі розгляду різних сімейних справ у судах XVIII ст., а також інших документальних даних. Тривожні переживання і настрої народу, пов'язані з наростанням негативних тенденцій у сімейній сфері, знайшли відображення і у фольклорному слові: відчуження від сім'ї внаслідок довголітньої солдатської служби, заробітчанських мандрів, бурлакування, наймитства, деморалізуючого впливу поміщицької розбещеності, міста, фабричних середовищ, соціальної диференціації села тощо.

Українська сім'я відчула на собі згубний вплив політики денаціоналізації різних завойовників. Уже зі Середньовіччя маємо відомості про те, що польсько-шляхетські поневолювачі в процесі "освоєння" і винародовлення вищих сфер українського суспільства наголошували на посиленому практикуванні змішаних шлюбів. Згодом цей засіб цілеспрямовано застосовувався і в русифікаторській політиці російського царизму в Україні. Так, у таємній інструкції з Петербурга царському уповноваженому при гетьманському уряді в Україні у першій половині XVIII ст. рекомендувалося проводити "зближення" українців з росіянами (власне, русифікацію перших), зокрема, внаслідок одруження, створення змішаних сімей. Політика наступу на українську сім'ю була небезуспішною. Тому не дивно, що її продовжили, всіляко підтримали і масштабно розгорнули на офіційному рівні новочасні асимілятори й апологети "злиття націй" — більшовики.

Народ ще у минулому висловив недвозначно негативне ставлення до шлюбу з "чужинцем", "чужиницею" — і не з позиції якихось расових, а з прагматичних, житейських міркувань і досвіду про відмінність і часту несумісність у таких подружжях традиційних устоїв, звичаїв, підходів, а отже, і про зумовлені ними відсутність сімейної злагоди та порушення внутрісімейних взаємин.

Основні матеріали стосовно етнографії української сім'ї зібрані в XIX—XX ст. Вони розкривають різні аспекти шлюбно-сімейних відносин і побуту українського народу, дають певне уявлення про їхні загальні та локально-місцеві особливості, а також показують традиційно-звичаєві правові нормативи, механізми, якими переважно регулювався в народному середовищі весь комплекс сімейних взаємин.

В будь-якому суспільстві потреба й можливість формулювати цінності є зовсім не простою справою. Кожна конкретна моральна цінність у вигляді норми чи поняття має тривалу й складну історію свого виникнення та розвитку. Тому за кожним вираженням цінності — нормою, оцінкою, ідеалом — слід шукати об'єктивний ціннісний зміст моральної вимоги, яка й виступає підґрунтям ціннісної орієнтації.

В переломні моменти розвитку кожної нації завжди гостро поставала проблема формування національної самосвідомості, освіти й підготовки кадрів. Історичний досвід творення української держави свідчить, що коли після тривалих вагань київський князь Володимир зважився на прийняття християнської релігії, то найперше, що він зробив, це створив нову національну школу. Її мета – підготовка кадрів священиків, писців, державних чиновників, правителів, учених. Як відомо, це йому значною мірою вдалося. Адже саме людьми із "гнізда Володимирового" пізніше були написані перші значні праці з історії і культури України-Руси, показане її значення в міжнародному і європейському контекстах розвитку людської цивілізації. Згодом цю традицію Володимира підтримали його діти, і першим із них князь Ярослав Мудрий. Саме за його часу набули значного поширення школи, переписування і переклад книг, створення бібліотек, упорядкування звичаєвих прав в усталені юридичні норми, викладені в "Руській правді". Ярослав перший із київських князів усвідомив загрозу чужоземної духовної експансії з боку греко-християнської Візантії і, порушуючи християнські канони, своєю владою поставив першого Києворуського митрополита Іларіона. Відтоді Київська Русь вже не поступалась цим правом мати свого патріарха Православної Церкви.

Отже, ціннісні орієнтації українського суспільства, а водночас і сім'ї, доби Київської Русі полягали в збереженні національних, культурних, духовних традицій та добровільному оволодінні культурою інших народів, у засвоєнні освітніх технологій значною мірою на рідному ґрунті, ствердженні моральних цінностей добра, справедливості, рівності

усіх перед Богом, громадянської честі і чесності та ін. ("Ізборник Святослава", "Літопис Нестора", "Повчання Володимира дітям своїм...").

Ціннісні орієнтації української сім'ї щодо виховання дітей певною мірою відображені в церковній літературі, піснях, казках, обрядових звичаях і традиціях. Головно вони ідеалізували сім'ю, батьків, працьовитість, захист Батьківщини, високу духовність особистості.

Кінець ХХ ст. позначений певним піднесенням національного руху в усьому світі. Народи, які жили в умовах тоталітарних режимів, завдяки розвитку освіти, культури та економіки, розширенню інформаційних об'єктів, що позначилося на формуванні їхнього нового світогляду, менталітету, сьогодні осягають себе як етнічну цілісну неповторність у планетарному просторі. Ця позиція спонукає їх до політичних, економічних, ідеологічних, а часом і до збройних змагань за своє національне виживання, фізичне й духовне самозбереження.

Виховні ціннісні орієнтації української сім'ї базувались на основі української національної ідеї як провідного принципу етнопедagogіки. Українська національна ідея, або ідея українознавства, українського етнознавства, себезнавства, така ж давня, як і культура українського народу. Проблема українського себезнавства, або українознавства, ніколи не зникла з видноколу української науки, політики, ідеології, культури й освіти. Вже пізніше вона трансформувалась в ідеологічну політичну доктрину у вигляді української ідеї. Власне, це не є винахід української науки, культури, політики, освіти, педагогіки. Національна ідея — українська, російська, польська, німецька, єврейська, французька, англійська, турецька чи будь-яка інша — є генетично притаманна кожному народові, всім складникам його матеріальної і духовної культури. Ось чому ми розглядаємо українську національну ідею як одну із методологічних засад у розвитку української педагогічної науки і практичної діяльності усієї освітньої системи України. Цією ідеєю мають бути пройняті навчальні програми, підручники й посібники і навіть методичні системи, оскільки вони є важливими складовими формування менталітету, неповторності особистості українського школяра, студента, громадянина. Звідси ще одна історична особливість виховання дітей в українській родині. Вона полягає в тому, що сім'я як самодостатня автономна система найменше піддається руйнації, чужорідному впливу. Вона найміцніше тримається рідного ґрунту духовної культури, зберігає традиції і звичаї минулих поколінь свого народу і є своєрідним фільтром

для засвоєння культури інших народів. Та це аж ніяк не означає, що ми маємо зациклитись у вузькому колі власних проблем. Зі своєї української хати мусимо осягати розумом і ділом проблеми планети і всесвіту, проблеми ближчих і дальших сусідів, розуміти їх і взаємодіяти з ними, а не ворогувати. В практиці відбувається не завжди так, як розробляється в теорії. Скажімо, в Україні набувають деякого поширення педагогічні ідеї Монтесорі, Вальфдорфської школи тощо, але вони майже зовсім не відображають і не враховують особливостей української культури, освіти, сім'ї, менталітету народу, завдань держави, особливостей сьогодення. Отже, світовий освітній досвід, позбавлений національної ідеї, стає новою школою схоластики, абстрактного гуманізму, що часто є троянським конем для розвитку національних культур. Маємо не забувати вітчизняний досвід.

Сьогодні актуальними є слова світоча українського народу Тараса Шевченка про необхідність для повноцінного розвитку особистості чужому навчатись й свого не цуратися, щоб не забути «хто ми, чийх батьків діти». Ось це і є благородною метою і одним із головних завдань удосконалення змісту сімейного і суспільного виховання дітей в сучасних умовах. В освіті, в духовному відродженні народу воно полягає в тому, щоб якомога глибше й просторіше відобразити в усій навчально-виховній системі сутність того, що робить українську школу українською і що формує і виховує українського громадянина, котрий, за влучним висловом Івана Франка, як те дерево, що своїм міцним корінням виростає із рідного національного ґрунту, а зелену крону розпросторює над усіма народами. Така діалектика національного і вселюдського, в якій національне виступає синтезуючою основою пізнання світу і себе в ньому.

В українській родинній педагогіці й психології завжди чітко вирізнялися ідеали сім'ї, що своєю суттю викорінювалися з глибин життя народу, його свідомості й творчої діяльності. Споконвіку для нашого народу найвищими й святими були ідеали сім'ї як першооснови життя людини, своєрідної фортеці, яка забезпечує розвиток і захист найкращих якостей особистості; праці як найповнішої форми вияву творчих здібностей і можливостей людини, джерела достатку й радості, забезпечення повноцінного життя родини; духовності — цієї синтетичної форми осягнення світу й себе в єдиному вимірі перетворювальної діяльності та гуманного ставлення до навколишнього середовища і

людей; громадянськості як відчуття особистої належності до рідної землі, держави, сім'ї, роду, способів життя, традицій і звичаїв, відповідальності, захисту і збереження їх, розвитку й примноження, добробуту країни.

Наш виховний ідеал посідає почесне місце поряд з іншими цивілізованими народами. Це вказує на спільність розвитку української сім'ї, її педагогіки з розвитком європейських народів. Адже досягнення одного народу на невеликому європейському просторі швидко ставали надбанням інших народів. Свідченням цього є те, що педагогічні системи Коменського, Песталоцці, Ушинського, Сухомлинського знаходили своїх прихильників і послідовників серед усіх народів Європи.

Зрозуміло, що зміни в житті українського народу на початку ХХ століття призвели до змін у системі виховних орієнтацій, моральних і духовних цінностей. Ці зміни супроводжувались боротьбою різних педагогічних теорій і позначені багатьма втратами кращих якостей української родини та викривленнями менталітету українця. У виборі виховного ідеалу української сім'ї, школи велику роль мають відігравати народні традиції. Відмова від них означала б відмову від своєї національності. Завдяки народній культурі, традиціям зберігається і розвивається культура й освіта сучасних поколінь, мова, без якої неможливе існування й самої нації, зберігаються звичаї, здобутки мистецької творчості, формується світогляд, народні ідеали — все те, що творить обличчя народу, вирізняє його з-поміж інших народів світу.

Однак необхідно зазначити, що подальшого вивчення потребують такі питання, як соціальний інститут сім'ї, тому що сім'я – це перший соціалізаційний осередок індивіда. Сім'я припускає реалізацію ряду соціальних функцій, включає сукупність суспільних цінностей, які є переплетенням статусів і ролей. Отже, для соціологічного вивчення сім'ї необхідно розуміти деякі філософські погляди на цю проблематику, психологічні та психоаналітичні концепції індивідуальної поведінки сімейної людини тощо.

Література

1. Авалиани С.Ш. Природа знания и ценности. - Тбилиси, 1989. -230 с.2. Боришевський М.Й. Духовні цінності в становленні особистості - громадянина// Педагогіка і психологія. - 1997. - № 1. - С.144-150.3.
2. Братусь Б.С. Нравственное сознание личности (Психологическое исследование). - М.: Знание, 1985. - 64 с.4.

3. Бутківська Т.В. Ціннісний вимір соціалізації учнів // Педагогіка і психологія. - 1997. - № 1. - С.130-137.5.
4. Волкогонов В., Паніна О., Малахів О. Ідеали сучасної молоді, яка навчається у вищих навчальних закладах // Вища освіта. - 2002. -№6. - С.42-546.
5. Здравомислов А.Г. Потребности, интересы, ценности. - М.: Политиздат, 1986. - 220 с.7.
6. Іваненко О.Г. Проблема ціннісних орієнтацій офіцера ЗСУ // Наукові записки Харківського військового університету. Соціальна філософія, педагогіка, психологія. - Харків, 2002. Т. 7. с.113-115.
7. Мартинюк И.О. Жизненные цели личности: Понятие, структура, механизмы формирования. - К., 1990. - 170 с.
8. Наумова Н.Ф. Социологические и психологические аспекты целенаправленного поведения. - М.: Наука, 1988. - 126 с.
9. Николаичев Б.О.. Осознаваемое и неосознаваемое в нравственном поведении личности. - М.: МГУ, 1976. - 96 с.
10. Павелків Р. Розвиток моральної свідомості та самосвідомості у дитячому віці.- Монографія. - Рівне: Волинські обереги, 2004. - 248 с
11. Підласий І. Ідеали українського виховання // Рідна школа. 2000. - №4. -С. 6-13.
12. Савчин М.В. Неусвідомлюване у моральній сфері особистості / Матеріали звітної наукової конференції кафедри психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. - Дрогобич: "КОЛО", 2007. - Випуск 1. - 140 с.
13. Франкл В. Человек в поисках смысла. - М.: Прогресе, 1990. -376 с.

ЦЕННОСТНЫЕ ОРИЕНТАЦИИ УКРАИНСКОЙ СЕМЬИ (ИСТОРИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ)

В. Н. Вакуленко

На основе этнопедагогики исследован историко-педагогический аспект ценностных ориентаций украинской семьи в контексте аксиологии. Доказано, что семейные ценности являются фундаментом современного общества. Семья сберегла тысячелетнюю культуру народа, с глубины веков просматривается её онтогенез. В нелегкой борьбе выжила национальная идея народа как основа ценностных ориентаций семейного и социального воспитания детей в новых условиях Украины.

VALUE ORIENTATIONS OF A UKRAINIAN FAMILY (HISTORICAL AND PEDAGOGICAL ASPECT)

V.N.Vakulenko

The historical and pedagogical aspect of value orientations of Ukrainian family is investigated on the basis of ethnopedagogy in the context of axiology. It is proved that family values are the foundation of modern society. Family preserved the millennial culture of people, from the depth of centuries her ontogenesis is looked over. In the hard struggle

the national idea of people has survived as the basis of the value orientations of family and social education of children in the new conditions of Ukraine.

Вакуленко Валентина Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор кафедри адміністрування Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна)

Рецензент – член-кореспондент НАПН, доктор педагогічних наук, професор Шевченко Г.П.

УДК 37.037

ОСОБЕННОСТИ СОЦИАЛИЗАЦИИ СОЦИАЛЬНО- ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЛИЧНОСТИ В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИЧЕСКОГО КРИЗИСА

Г. Г. Воронина

Статья посвящена проблеме экономической социализации зрелого человека в условиях кризиса. Представлены экспериментальные материалы изучения связи между адаптивностью и фрустрированностью, которые характеризуют особенности социализации социально-экономической личности.

Ключевые слова: социализация, фрустрированность, адаптивность.

Социализация – термин в психологии, который не имеет однозначного определения. Социализация может происходить в различных сферах жизнедеятельности человека. Это сложный процесс включения человека в систему социальных связей, отношений, взаимодействие его с окружающей средой. Это взаимодействие является очень сложным и многогранным и зависит не только от самоактуализации индивида, но и от состояния внешней среды, общества в целом. Экономическая социализация личности во многом зависит от политической, экономической ситуации в стране. В условиях нестабильности человеку приходится постоянно находиться в